

Nobuhiro Šiba

Balkanske študije na Japonskem

V članku želim prikazati raziskovanje in študij Balkana oziroma jugovzhodne Evrope (vključno z zgodovino Balkana) na Japonskem. Na Japonskem je raziskovanje Balkana vključeno v področje t.i. regionalnih študij. Avtor članka je zgodovinar in strokovnjak za Balkan.

Naj najprej – preden preidem k temi – opozorim na organizacijski okvir raziskovanja zgodovine na japonskih univerzah. Sam sem magistriral na katedri za zgodovino na filozofski fakulteti. Katedre za zgodovino so na japonskih univerzah razdeljene na tri oddelke: v oddelek za nacionalno zgodovino, v oddelek za zgodovino Vzhoda in v oddelek za zgodovino zahodnega sveta. Takšna delitev izvira iz časa oblikovanja nacionalne države na Japonskem v drugi polovici 19. stoletja. Metode moderne zgodovinske znanosti so se na Japonskem uveljavile prav v tem času po zaslugi tujih, predvsem nemških znanstvenikov. Tedaj je vladalo prepričanje, da je japonska nacionalna zgodovina opisana v besedilih klasične japonske književnosti, zgodovina Vzhoda, zvečine zgodovine Kitajske, v delih kitajskih klasikov, zgodovina Zahoda pa je nekaj, kar je še treba raziskati in proučiti.

Trdi se, da je delitev zgodovine na omenjena tri področja značilna za zahodni način razmišljanja, toda zasledimo jo tudi v Južni Koreji. Tako je možno, da gre v bistvu za vzhodnoazijsko delitev. V vsakem primeru, svetovna zgodovina je bila kot nov predmet uvedena v srednješolsko izobraževanje na Japonskem šele po drugi svetovni vojni, tako, da se v srednjih šolah odtlej poučujeta nacionalna in obča (svetovna) zgodovina. Toda na univerzah še naprej prevladuje tridelna delitev, kar predstavlja nedvoumno oviro za raziskovanje svetovne zgodovine. V tej luči se zastavlja vprašanje, kam uvrstiti zgodovino Balkana, Južne Amerike ali Afrike: v zgodovino Zahoda ali Orienta? Pri proučevanju zgodovine Balkana se še srečujemo s tem problemom.

Sam sem dve leti (od leta 1975 do leta 1977) proučeval zgodovino sodobne Jugoslavije na Filozofski fakulteti v Beogradu in se, ker me zanima zgodovina multietničnih in multikulturnih družb, ukvarjal z vprašanji kako in zakaj je nastala prva Jugoslavija ter od kod izvira ideja jugoslovanstva. V Jugoslaviji sem tedaj bolj kot Balkan videl vzhodno Evropo v malem. Po povratku na Japonsko sem nadaljeval s proučevanjem moderne jugoslovanske zgodovine v okviru vzhodnoevropskih študij. V sedemdesetih letih se japonski zgodovinarji nismo posebej zanimali za Balkan in balkanologijo. Proučevanje moderne zgodovine Balkana je v splošnem potekalo v okvirih koncepta vzhodne Evrope. Med japonskimi družboslovci in zgodovinarji ni bilo mnogo strokovnjakov za zgodovino vzhodne Evrope. Zato smo si prizadevali uvesti zgodovino vsake med vzhodnoevropskimi deželami in se z vzhodnoevropskega vidika lotiti proučevanja zgodovine Evrope, ki smo jo dotlej proučevali le z vidika Zahoda.

1. Balkanske študije v okviru študij vzhodne Evrope

Japonci smo dobili možnost, da kot štipendisti študiramo v vzhodnoevropskih državah v šestdesetih letih preteklega stoletja. Japonski študentje so po vrnitvi domov začeli z razisko-

vanjem dežel vzhodne Evrope na svojih univerzah. Ob poznavanju jezikov teh dežel so se posvetili raznim področjem: jezikoslovju, književnosti, zgodovini, politiki in ekonomiji. Vzhodnoevropske študije so od začetka sedemdesetih in v osemdesetih letih na Japonskem doživele pomemben razmah in napredek.

Naj najprej omenim akademske ustanove, na katerih se na Japonskem proučuje vzhodna Evropa. To so na primer Center za slavistiko Univerze Hokaido v Saporu¹, ki je bil ustanovljen pred 45 leti in izdaja v tujih jezikih časopis z naslovom *Acta Slavica Iaponica* kot tudi v glavnem v japonščini pisan časopis *Slavic Studies*. Združenje za vzhodnoevropske študije², ki ima na Japonskem zelo pomembno vlogo, je bilo leta 1975 ustanovljeno v Tokiu in izdaja *The Journal of East European Studies*. Leta 1979 je organizacija z imenom Japonsko združenje za slavistiko in vzhodnoevropske študije (JSSEES)³ začela z delom in izdajanjem časopisa JSEES, ki prinaša članke v več vzhodnoevropskih jezikih, v Kjotu. Od začetka devetdesetih let so japonski študentje dobili na več univerzah tudi možnost, da pridobijo strokovni naziv s področja vzhodnoevropskih študij. Na tokijski univerzi za tuje študije⁴ je bil tako na primer leta 1991 osnovan Oddelek za vzhodno Evropo (v njegovem okviru se v glavnem proučujeta Češka in Poljska), leta 1992 pa je bil Oddelek za ruske študije pri katedri za regionalne študije Fakultete za interdisciplinarne vede na tokijski univerzi (campus Komaba)⁵ preoblikovan v Oddelek za ruske in vzhodnoevropske študije. Toda na japonskih univerzah vse do danes ni katedre za balkanske študije.

Od srede sedemdesetih let je postala običajna praksa, da japonski raziskovalci po nekaj let študijsko bivajo v vzhodnoevropskih deželah, se učijo njihovih jezikov in na najboljši možni način uporabljajo zgodovinsko gradivo in monografije, pisane v teh jezikih namesto da bi se, kot dotlej, opirali na literaturo, izdano v zahodni Evropi, v ZDA in Sovjetski zvezi. Večina med raziskovalci, ki so študirali v vzhodnoevropskih državah, je, posplošeno rečeno, začela vzhodno Evropo obravnavati kot posebno in avtonomno regijo in ne kot periferijo zahodne Evrope ali ZSSR, kot se je to pogosto dogajalo prej.

S padcem komunističnega sistema leta 1989 pa so se razmere v državah vzhodne Evrope korenito spremenile. Jugoslavija in Čehoslovaška sta razpadli, v Jugoslaviji so se začeli spopadi. Politiki in izobraženci na Čehoslovaškem, Madžarskem in Poljskem so začeli zagovarjati koncept Srednje Evrope in tako smo morali tudi na Japonskem ponovno premisliti koncept vzhodne Evrope. V zadnjem času je tako težnja, da se koncept »vzhodne Evrope« razdeli na dva pojma: na »srednjo« in »jugovzhodno Evropo« oziroma Balkan, tudi na Japonskem vse močnejša in bolj izrazita.

2. Regionalni koncept vzhodne Evrope

Konvencionalni koncept »vzhodne Evrope« je na Japonskem precej pragmatičen. Običajno se z vzhodno Evropo označuje prostor med Rusijo ali ZSSR na vzhodu in Nemčijo in Italijo na zahodu, oziroma prostor od Baltiškega morja na severu do Egejskega na jugu. Tako, kot je tudi logično, prostor, ki je bil po drugi svetovni vojni razglašen za Vzhodno Nemčijo, ni vključen v ta koncept, medtem ko je Grčija, ki se nahaja v tej regiji in je imela v zgodovini podobne izkušnje kot njene sosedje, vključena vanj. Toda v isti sapi je politični koncept vzhodne Evrope,

¹ <http://www.src-h.slav.hokudai.ac.jp/index-e.html>

² <http://www.na.rimo.or.jp/~journal-e.html>

³ <http://wwwsoc.nii.ac.jp/jssees/Framepage-E.html>

⁴ <http://www.tufs.ac.jp/index-e.html>

⁵ <http://www.c.u-tokyo.ac.jp/index.html>

kot se je izoblikoval v času hladne vojne, v vzhodno Evropo vključeval vzhodno Nemčijo, Grčije pa ne. V tem smislu smo tudi na Japonskem vzhodno Evropo pogosto obravnavali kot regijo socialističnih držav, nastalih po drugi svetovni vojni, na eni strani različnih od ZSSR, na drugi pa od Avstrije in Grčije. Takšen način razmišljanja seveda ni bil običajen le za Japonsko, temveč tudi zahodno Evropo in Združene države Amerike. Koncept vzhodne Evrope, ki je bil rezultat takšnega razmišljanja, je bil nujno izrazito političen. Po sistemskih spremembah v vzhodni Evropi leta 1989 in v času izginjanja delitev, ki jih je povzročila hladna vojna, se je zato na Japonskem pojavilo stališče, da je koncept vzhodne Evrope izgubil smisel.

Res je, da je vzhodna Evropa kot politični koncept po letu 1989 izgubila smisel. Toda zgodovinski koncept vzhodne Evrope ni nastal šele po drugi svetovni vojni. Prav zaradi tega, ker je »vzhodna Evropa« tudi zgodovinski koncept, mislim, da ta pojem še ima svoj pomen tudi potem, ko hladno vojnih struktur ni več. Toda zakaj potem pri študiju zgodovine uporabljamo koncept »jugovzhodne Evrope« in »Balkana« in ne »vzhodne Evrope«? Ko sem v času pred sistemskimi spremembami raziskoval sodobno zgodovino Jugoslavije v okviru koncepta vzhodne Evrope, sem imel pogosto občutek, da delamo napako, ko Grčijo kot nesocialistično državo, izključujemo iz vzhodne Evrope. Sedaj, po sistemskih spremembah, ko preverjamo koncept vzhodne Evrope, pa se zdi obravnavati Balkan kot pod-regijo vzhodne Evrope lažje kot prej.

3. Novejše težnje v balkanskih študijah na Japonskem

Z balkanskimi študijami smo se začeli na Japonskem bolj sistematično ukvarjati šele v devetdesetih letih preteklega stoletja.⁶ Ironično, toda zdi se, da so bili spopadi v Jugoslaviji prelomnica, ki je spodbudila japonsko zanimanje za Balkan. Ti spopadi so pritegnili pozornost akademskih strokovnjakov raznih strok, vendar bom tu predstavil le knjige avtorjev, ki so se pri pisanju opirali na gradiva v srbsko-hrvaškem jeziku. Profesor Abe je tako objavil delo *Kriza in razpad jugoslovanskega gospodarstva*⁷, v kateri je jugoslovansko krizo presojal predvsem z zornega kota ekonomske znanosti. Tri knjige, prav tako z ekonomskega vidika, je napisal profesor Ivata. To so: *Jugoslavija: spopadi zgodovin in boji civilizacij*⁸, *Jugoslavija: izvori multietničnih vojn*⁹ in *Od razpada socializma do multietničnih vojn*¹⁰. Raziskovalec Zen Čida je napisal knjigo *Zakaj so spopadi v Jugoslaviji trajali tako dolgo*, ki obravnava vojne na tleh razpadle Jugoslavije z vidika mednarodnih odnosov. Sam sem objavil *Sodobno zgodovino Jugoslavije*, ni dolgo tega pa je profesor Cukimura – s področja političnih ved – objavil delo *Državljske vojne v Jugoslaviji*.¹¹ Od konca devetdesetih let so bila hkrati v japonščino prevedena dela Predraga Matvejevića, Drage Roksandića, Dubravke Ugrešić in Slavenke Drakulić.¹²

⁶ Lahko pa opozorim na dve knjigi, ki sta v japonščini izšli že prej: To sta: Šigeru Kido, *Sodobna zgodovina Balkana*, Tokio 1997 ter prevod dela Charlesa in Barbare Jelavich, *Nastanek balkanskih nacionalnih držav 1804–1820*, Tokio 1982 (vsi naslovi na Japonskem izdanih knjig so seveda v japonščini, vendar jih tu prevajam v slovenščino – op. prevajalca).

⁷ Nozomu Abe, *Kriza in razpad jugoslovanskega gospodarstva*, Tokio 1993.

⁸ Masajuki Ivata, *Jugoslavija: spopadi zgodovin in boji civilizacij*, Tokio 1994.

⁹ Masajuki Ivata, *Jugoslavija: izvor multietničnih vojn*, Tokio 1999.

¹⁰ Masajuki Ivata, *Jugoslavija od raspada socializma do multietničnih vojn*, Tokio 2003.

¹¹ Vse knjige so izšle v Tokiu in sicer v letih 1999 (knjiga Z. Čide). 1996 (zgodovina N. Šibe) in 2006 (Državljske vojna Tara Cukimure).

¹² Predrag Matvejević, *Svet »Ex«* (prevod Cućija), Tokio 2000; Drago Roksandić, *Srbska in hrvaška zgodovina in »nova zgodovina«* (prevod Košimura), Tokio 1999; Dubravka Ugrešić, *Kultura laži* (prevod Ivasaki), Tokio 1998; Slavenka Drakulić, *Balkan Ekspres*, *Fragmenti z druge strani vojne* (prevod Mitanija), Tokio 1995 in ista avtorica, *Cafe Europa: življenje po komunizmu* (prevod Nagaba), Tokio 1998.

V ozračju povečanega zanimanja za Jugoslavijo smo leta 1998 objavili tudi Zgodovino Balkana¹³, ki sem jo uredil podpisani. Avtorji knjige so poskušali predstaviti zgodovino Balkana kot regionalno zgodovino in ne kot zbir nacionalnih zgodovin posameznih dežel. Podpisani je na isti način zasnoval in napisal Ilustrirano zgodovino Balkana.¹⁴ Na Japonskem smo hkrati prevedli še nekaj knjig o zgodovini Balkana iz angleščine, francoščine in nemščine kot npr. dela Dimitrija Djordjevića in Fischer Galatija ter Georegsa Castellana in Edgarja Höscha. Knjigi *Imaginarij Balkana Marije Todorove* in *Balkan Marka Mazowerja* na Japonskem še nista prevedeni, vendar sta zelo popularni. Omeniti pa moram nedavno objavo Zgodovine Grčije, ki zajema razdobje od najstarejših časov do danes in so jo skupaj napisal japonski strokovnjaki za zgodovino stare Grčije, Bizanca, Osmanskega carstva in moderne Grčije.¹⁵

Opozoriti želim še na nekaj novih smeri v študijah Balkana na Japonskem. Prvo: opazno je prisotna težnja po socialnozgodovinskem in ne političnem ali gospodarskem proučevanju balkanske zgodovine. Drugo: posebne pozornosti so deležne obmejne regije kot so Makedonija, Transilvanija in Vojvodina. Tretja težnja v japonskem ukvarjanju z balkansko zgodovino pa je težnja po umestitvi zgodovine Balkana v širši evropsko-zgodovinski kontekst. Za vse tri težnje je značilna kritika pristopov, ki poudarjajo nacionalne zgodovine in nacionalne države. Del raziskovalcev se seveda ukvarja tudi s pozitivističnih proučevanjem oblikovanja nacionalnih držav na Balkanu. In končno so tu še raziskovalci, ki se posvečajo proučevanju Balkana pod osmansko oblastjo. Tako so kar nekaj del o zgodovini osmanskega carstva napisali profesor Suzuki¹⁶, Nagata¹⁷ in drugi. Naj omenim še tri disertacije, ki so pred nedavnim objavljene v monografski obliki. To so *Moderna socialna zgodovina mest na Balkanu: regije in etnične skupine v pluralnem prostoru* profesorja Sahare¹⁸, *Študija procesov nacionalne integracije v Dalmaciji* profesorja Išide¹⁹ in *Habsburško cesarstvo in balkanske vojne: pot k prvi svetovni vojni* profesorja Babe.²⁰

Na Japonskem ni mnogo izvirnih del o državah, ki so nastale na tleh bivše Jugoslavije. O slovenski zgodovini je prevedena le knjižica Antonije Bernard in Georgesa Castellana (izvirno je izšla v francoščini).²¹ Hrvaška zgodovina je predstavljena v dveh prevedenih knjigah, v delu Bariše Krekića o Dubrovniku v 14. in 15. stoletju in publikaciji Georgesa Castellana in Gabrijele Vidan, posvečeni Hrvaški.²² O Bosni in Hercegovini je prevedeno delo ameriških zgodovinarjev Roberta J. Donje in Johna V. A. Fina.²³ O Srbiji je prav tako samo ena knjiga in sicer delo Vas Stojana Novakovića. O Črni gori, ki je postala neodvisna leta 2006, v japonščini ni posebne publikacije, lahko pa v japonščini beremo Njogošev Gorski venec, ki sta ga prevedla Tanaka in Jamasaki.²⁴ Omeniti moram še dve razpravi o najnovejših dogajanjih v Črni gori. Prva je *Problemi neodvisnosti in nacionalne identitete v Črni gori* profesorja Kube (objavljena

¹³ Nobuhiro Šiba (ur.), *Zgodovina Balkana*, (Serija Svetovna zgodovina 18), Tokio 1998.

¹⁴ Nobuhiro Šiba, *Ilustrirana zgodovina Balkana*, Tokio 2001 (predelana izdaja 2006).

¹⁵ Mariko Sakurai (ur.), *Zgodovina Grčije* (Serija Svetovna zgodovina 17), Tokio 2005.

¹⁶ Tadaši Suzuki, *Osmansko carstvo: »mehki despotizem«* v islamskem svetu, Tokio 1992; *Razpad Osmanskega carstva: kulturni svet in nacionalna država*, Tokio 2000.

¹⁷ Juzo Nagata, *Zgodovina zahodne Azije II: Iran in Turčija* (Serija Svetovna zgodovine 9), Tokio 2002.

¹⁸ Tecuja Sahara, *Moderna družbena zgodovina mest na Balkanu: regije in etnične skupine v pluralnem prostoru*, Tokio 2003.

¹⁹ Šiniči Išida, *Študija procesa nacionalne integracije v Dalmaciji*, Tokio 2004.

²⁰ Ju Baba, *Habsburško cesarstvo in balkanske vojne: pot k prvi svetovni vojni*, Tokio 2006.

²¹ Georges Castellan in Antonija Bernard, *Slovenija* (prevod Čida), Tokio 2000.

²² Bariša Krekić, *Dubrovnik v 14. in 15. stoletju* (prevod: Tanaka), Tokio 1990 in Georegs Catellan in Gabrijele Vidan, *Hrvatska* (prevod: Čida in Jaguči), Tokio 2000.

²³ Robert J. Donja in John V. A. Fine, *Zgodovina Bosne in Hercegovine* (prevod: Sahara, Jamazaki in Janagita), Tokio 1995.

²⁴ Stojan Novaković, *Vas* (prevod Košimura in Karasava), Tokio 2003.

je bila v časopisu Rusija in vzhodnoevropske študije), druga pa Razdelitev državne skupnosti Srbije in Črne gore, ki sem jo napisal podpisani in je izšel v Journal of World Affairs.²⁵

Naj na koncu še omenim, da smo pred dvema letoma začeli s projektom vzporednih študij zgodovinskih učbenikov balkanskih držav. Preteklo leto (2005) smo tako na tokijski univerzi organizirali simpozij na temo »V iskanju skupne regionalne zgodovine: Balkan in vzhodna Azija v učbenikih zgodovine«. Referati s tega simpozija so bili v angleščini objavljeni letos.²⁶ Vem, da se na Balkanu poskuša zblížati predstave o zgodovinskih procesih in dejstvih s primerjavo učbenikov zgodovine, kot tudi, da so leta 2005 v angleščini objavljeni štirje delovni zvezki z naslovom Teaching Modern Southeast European History: Alternative Educational Materials.²⁷ Za nas Japonce so ti poskusi zelo zanimivi, razumemo pa, da predstavljajo velik problem za posamezne balkanske narode, ki šele konstruirajo in de-konstruirajo svoje nacionalne zgodovine v evropskem odnosno jugovzhodno-evropskem kontekstu. Japonci se iz teh prizadevanj lahko veliko naučimo, posebno ker si tudi sami prizadevamo spodbuditi bolj uravnoteženo razumevanje skupne zgodovine, kar zadeva Japonsko, Kitajsko in Korejo. To je trenutno tudi aktualno politično vprašanje.

Iz srbščine prevedel Peter Vodopivec

²⁵ Keiichi Kubo, Problemi neodvisnosti in narodne identitete v Črni gori, Rusija in vzhodnoevropske študije, št. 34, Tokio 2005. Nobuhiro Šiba, Razdelitev državne skupnosti Srbije in Črne gore, Journal of World Affairs, zvezek 54, št. 6, Tokio 2006.

²⁶ Nobuhiro Šiba (ur.), In Search of a Common History: the Balkans and the East Asia in History textbooks, Tokio 2006.

²⁷ Christina Koulouri, Teaching Modern Southeast European History, Alternative Educational Materials: Workbooks I–IV, Thessaloniki 2005.